

Антоненко Валентина Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри управління і фінансово-економічної безпеки

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА ТА УПРАВЛІННЯ

(Фінанси, банківська справа та страхування)

МЕХАНІЗМИ В ЕКОНОМІЧНИХ І ФІНАНСОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Для початку варто дати посилання на досить влучне трактування теми застосування терміну «механізм», яке надано у публікації Т. В. Марусей: «Слід зазначити, що в науковій економічній літературі на сьогодні ще не склалося стійкого уявлення про види та зміст різного роду механізмів. Тому мають місце вживання термінів «механізм господарювання», «господарський механізм», «організаційно-економічний механізм», «економічний механізм», «правовий механізм», «мотиваційний механізм» тощо без чітко окреслених розмежовуючих ознак. Цілком очевидно, що дану сукупність понять слід класифікувати і відповідним чином обґрунтовувати їх спільність та відмінності» [1, с. 44]. Хоча з першою ідеєю авторки – про відсутність загальноприйнятого підходу щодо визначення сутності механізмів – необхідно погодитися; але про її зауваження щодо здійснення класифікації механізмів можна посперечатися, адже якщо описувати усі механізми, що призначаються для використання в економічній сфері, то це буде хибною спробою «осягнути неосяжне», бо надати повну вичерпану класифікацію механізмів є майже не вирішуваною задачею, тому що класифікаційних об'єктів, так само і класифікаційних критеріїв, у даному випадку може бути безліч. Проте, досліджуючи механізми, що застосовуються на практиці чи призначаються для такого застосування, необхідно перш за все визначитися із сферою їх призначення; тобто певним чином обмежити сферу дослідження і водночас конкретизувати специфіку того чи іншого механізму.

В науці вже є серйозні доробки щодо визначення і дослідження економічних, організаційно-економічних та фінансових механізмів. Спробуємо розібратися із сутністю кожного з них та надати хоча б стислу характеристику їх властивостей, з наголосом на їх подібні та відмінні ознаки.

Перш за все, будь-який механізм з досліджуваних призначений і діє в системі управління та являє собою вплив керуючої системи (суб'єкта управління) на керовану систему (об'єкт управління). В процесі управління цей вплив спрямовується на забезпечення певної бажаної реакції об'єкта управління задля досягнення цілей, які встановлюються чи задаються суб'єктом управління. Ці механізми поєднує те, що всі вони мають враховувати і базуватися на економічних (фінансових) інтересах осіб, на які через той чи інший механізм чиниться управлінський вплив.

Отже, механізми базуються на економічних або фінансових інтересах, що є їх об'єднуючим підґрунтям. Але при цьому саме інтереси, можливо, є і ознакою їх поділу на економічні і фінансові механізми; інакше кажучи: чи можна розділяти інтереси на економічні і фінансові? Виникає питання: який зміст і яка різниця між цими інтересами?

В публікації Є. В Міщук наведено деякі дефініції терміну «економічний інтерес» і зокрема досить влучне і узагальнююче його трактування: «Вигода, якої досягають у процесі реалізації економічних відносин» [2, с. 134]. А стосовно фінансових інтересів доречно навести позицію О. П. Гетманець, яка зауважує, що поняття «фінансові інтереси» є похідним від понять «фінанси» та «інтереси» [3, с. 93]. Якщо згадати, що фінанси – це відносини з приводу розподілу (перерозподілу) фінансових ресурсів, то виходить, що фінансові інтереси націлені на вигоду, яка стосується збільшення тої частки фінансових ресурсів, яку отримує у свою власність чи у своє розпорядження зацікавлений економічний суб'єкт. Тобто: вигода присутня і в економічних, і в фінансових інтересах; отож, принципових розбіжностей у цих поняттях немає. То немає сенсу робити спроби щодо розподілу інтересів на економічні і фінансові, бо останні є проявом економічних, які оцінюються (вимірюються) у грошових

одиницях. Виходячи з цього, висловлюємо твердження про необов'язковість і навіть про недоречність принципового розділу інтересів на економічні і фінансові. Цілком логічним має сприйматися комплексний підхід до розгляду сутності інтересів, результатом якого є формулювання фінансово-економічних інтересів (див., наприклад [4]).

Стосовно поняття «фінансовий механізм»: наразі існує досить багато різних висловлень щодо його сутності, але загальноприйнятного підходу немає. Разом з тим М. О. Безгуба, не згадуючи у своєму дослідженні про інтереси, вказує на зв'язок фінансових і економічних явищ: «Фінансовий механізм можна розглядати як складову частину господарського механізму, який є сукупністю **фінансових** стимулів, важелів, інструментів, форм і способів регулювання **економічних** процесів і відношень» [5, с. 160]. Така позиція (її варто підтримати) сприймається як слушна, бо авторка накреслює той зв'язок між економічним і фінансовим механізмами, який полягає у використанні фінансових стимулів, важелів тощо з метою регулювання економіки. Отже, продовжуючи логіку такого підходу, вкажемо, що немає ніякого сенсу будь-яким чином розділяти економічний і фінансовий механізми, а вести мову про комплексний механізм, який можна було б назвати фінансово-економічним (на кшталт фінансово-економічних інтересів).

Таким чином, обґрунтовано доцільність розгляду комплексного фінансово-економічного механізму. Але тепер має бути поставлене питання щодо такого складника, як організаційний механізм. Цей термін доволі часто «супроводжує» економічний механізм, тобто їх поєднання дає «організаційно-економічний механізм». А чи існує окремо організаційний механізм? Річ у тому, що в економічній (і в фінансовій особливо) сфері є специфіка управління, яка обумовлена особливостями об'єктів управління. Так, на відміну від управління персоналом (де об'єктом управління є люди, які розуміють і певним чином сприймають та якось реагують на управлінський вплив суб'єкта управління), такі об'єкти управління, як-то: собівартість, доходи, прибуток, рентабельність, грошові кошти, активи, пасиви тощо – не можуть сприймати управлінський

вплив чи реагувати на нього. Вплив у даному разі забезпечується структурними підрозділами (економічними і фінансовими службами), які саме і реагують на управлінські команди від керуючої системи; причому знову ж таки необхідно враховувати і задіювати їх фінансово-економічні інтереси, що створюють для них мотиваційні стимули. Тобто вплив на вказані організаційні структурні підрозділи має розглядатися як фінансово-економічний механізм впливу на них від керівництва, аби вони були зацікавлені у досягненні заданих цілей щодо собівартості, доходів, прибутку, рентабельності і т. д.

На нашу думку, поняття «організаційний механізм» доцільно було б замінити на «організаційне забезпечення»; таке твердження має наступне обґрунтування. Як зазначає Л. Б. Баранник, «взагалі механізм – це внутрішня будова машини, устрою, апарату і т. п., що приводить їх у дію, організовує і забезпечує функціонування» [6, с. 209]. Якщо переходити від технічного трактування механізму до застосування цього терміну в економічних і фінансових дослідженнях, то привести у дію, організовувати і забезпечувати функціонування організаційних структурних підрозділів мають актуальні для них стимули (економічні і фінансові), тобто фінансово-економічний механізм. Крім того, в багатьох публікаціях, і навіть в підручниках, йдеться про так звану «систему організаційного забезпечення менеджменту», яка являє собою сукупність структурних служб та підрозділів, які **забезпечують** розробку та прийняття управлінських рішень та несуть відповідальність за результати цих рішень (див., наприклад, [7, с. 19]). Отже, ці служби формують не організаційний механізм (бо відсутнє те, що приводить у дію об'єкти управління), а організаційне забезпечення фінансово-економічного механізму.

Підводячи підсумок, зазначимо: по-перше, замість окремих економічного і фінансового механізмів діє єдиний комплексний фінансово-економічний; по-друге, для функціонування цього механізму застосовується організаційне забезпечення, а не організаційний механізм.

Література:

1. Марусей Т. В. Теоретичні основи дослідження організаційно-економічного механізму функціонування сільськогосподарських підприємств на внутрішньому продовольчому ринку. Наукове мислення: Збірник статей учасників шістнадцятої всеукраїнської практично-пізнавальної інтернет-конференції «Наукова думка сучасності і майбутнього», (26 грудня 2017р. - 10 січня 2018р.). Частина 1. – Видавництво НМ. – Дніпро, 2018. – 60с. С. 42-45. Режим доступу: <http://naukam.triada.in.ua/images/files/zbirnik16-1.pdf#page=43>.

2. Міщук Є. В. Економічні інтереси підприємства та його стейкхолдерів у контексті їх економічної безпеки. Економіка та управління підприємствами. – 2019. – Вип. № 2(70). – С. 132-138.

3. Гетманець О. П. Правова природа фінансових інтересів держави в бюджетному процесі в Україні. Вісник ХНУВС. – 2015. – № 3 (70). – С. 92-99.

4. Солодовнік О. О. Фінансово-економічні інтереси сторін публічно-приватного партнерства як об'єкт захисту. Наук. вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 15. Част. 3. – С. 46-50.

5. Безгуба М. О. Фінансовий механізм державного регулювання економіки. Економічний вісник університету. – 2016. – Вип. № 28/1. – С. 158-165. Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/finansovyy-mehanizm-gosudarstvennogo-regulirovaniya-ekonomiki.pdf>.

6. Баранник Л. Б. Фінансовий механізм системи соціального захисту населення: понятійно-сутнісна характеристика. Вісник Львівської державної фінансової академії: Сер. Економічні науки. – 2011. – № 21. – С. 208-217.

7. Цибульська Є. І. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. для студентів, які навчаються за спец. 051 – Економіка. – К. : «Кондор». – 2021. – 348 с.

Антоненко Валентина Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент

доцент кафедри управління і фінансово-економічної безпеки

valentya.antonenko@donntu.edu.ua

+380-50-428-874-57